دوو ئاوا بوون.
عەبدوڵڵا پەشێو، لەنێوان ڕەنگ و ماناکانی ڕەنگدا

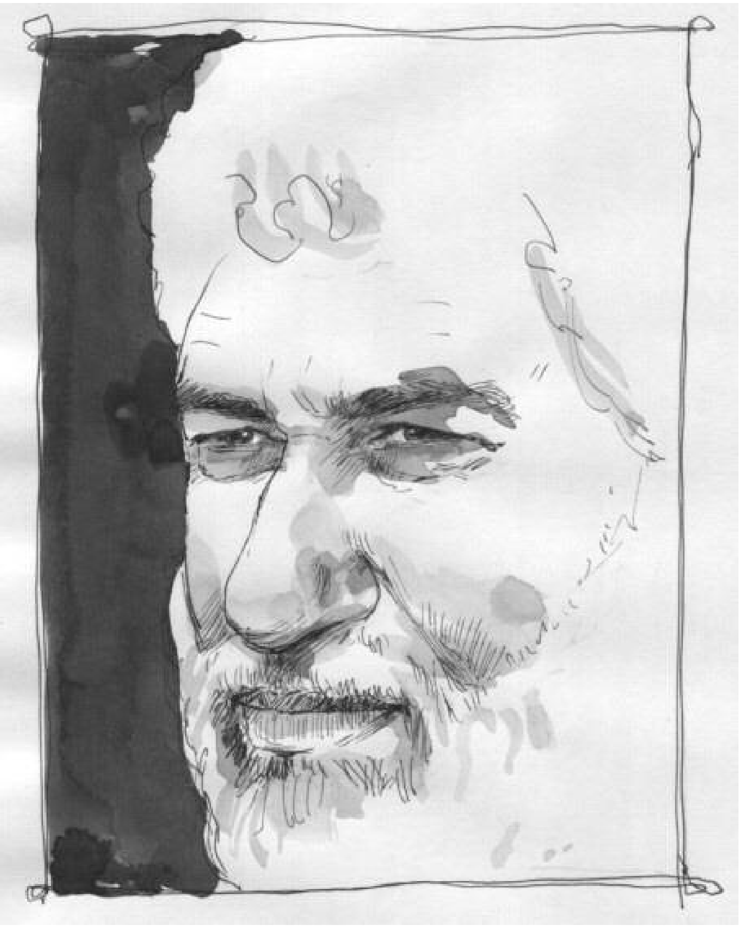

*دانی ئێواران

سەرنج دەدەمە ئاوابوونی خۆر..

سامی هادی

دەزانم منیش، زوو بێ یا درەنگ،

دەبێ ئاوا بم.

بەڵام، مخابن، دەمی ئاوا بوون.

وەکوو زەردەپەڕ سیحراوی نابم.

7/1/2000 هێلسنکی بەرەو زەردەپەڕ ل 161 چاپی سوید

پەشێوی شاعیر، لەنێو ئەم هەناسە کورتانەی شیعردا، هێندە سەیری مەوداکانی زەمەن دەکات، لەنێوان کورت بوونەوەو درێژبوونەوەی کات دا، ماناکانی شیعرو خەونە ئەزەلیەکانی وشەت بیر دەچێتەوە، جارێکی تر روبەڕووی بەرەنگ بوونی ماناو، بەرەنگ بوونی وشەکان دەبینەوە. "دانی ئێواران" ئەو رەنگە خۆڵەمێشیەیە، لەنێو تەنیاییەکانی خودەوە، ماڵێك لەتێڕامانی قاوەیی بەدی دەکەیت، بەڵام ئەو ماڵە، تەنیا شیعر و وێنە چڕەکانی شیعر، دەتوانێ، خەونی خەواڵووبوونی پەنجەرەکانی بدوێنێ. ئێواران، کردنەوەی پەنجەرەیەکە.

لەڕووی هەموو ئەو نیگەرانیانەی، نە زمانی شەقام تێدەگاتو، نە ئەو گفتوگۆ خوو بەخووەش، سەرنجەکانی دەدۆزێتەوە. لێرە، تەنیا بەرجەستەبوونێکی رۆحی دەبێت بەو پرسیارەی، کە ئەویش، سەرنج دانە لە "ئاوابوونی خۆر" چرکە زەمەنیەکانی ئەم سەرنج دانەیش، هەر لەتاقی ئێوارەدا، ماناکانی بەڕەنگ بوونی خۆی دەدۆزێتەوە – لێرەشەوە، شیعریەتی پەشێو، هێندە باڵا دەکات، کەتۆ ناتوانیت، تەنیا سەرنج بدەیتە، ئەم دیالۆگە نێوخۆییە کەشیعر، لەدەمی ئێوارەدا، سەرنج دەداتە ئاوابوونی خۆر، هەموو ماناکان، وێنەکان – بەسادەیی زمانیشەوە، لەخاڵێکی قاوەیی، هێندێ جاریش تێکەڵ بەزەردێکی دوا هەناسەی پایزی، تێکەڵ دەبێت. ئای لەم رەنگانە، چەند لەمانا خۆشەویسترن، چەن لەمانای وشە، پڕ مانای سیحر ئامێزی، رامانکێن. تەنیا خودی شاعیرو چرکە زەمەنیەکانی شیعر، دەتوانن. واتای لەدەرەوەی لوژیك. بۆ ئەم هەڵچوونە، پڕ لەبێدەنگیە بدۆزنەوە – ئەگینا، فەرهەنگی زمان – بەهەموو فراوانیەکەی خۆی ناتوانێت – نیگەرانی ئەم ئێوارەیەت، بۆ پێناسە بکات، ئەگەر پەنا نەباتە، بەر شەپۆلەکانی خۆشەویستی بەرەنگ بووانی ماناکان. دەزانم منیش، زوو بێ یا درەنگ، دەبێ ئاوا بم.

گەڕان بەدوای قەدەری ئاوابوون، لای پەشێوی شاعیر، گەڕانێکی میتافیزیکی، یان تەنیا تەسەوفێکی مەرگ ئامێز نیە، دڵنیایە، ئاوابوونی خۆر، ئاوابوونێکی زەمەنیە، ئاوابووانی مەرگی، رەنگو ، مەرگی جەستە نیە. کەوایە شیعریش لەم پێوانە ئەزەلییەوە، سەیری هەنگاوەکانی بەڕەنگ بوونی ژیان دەکات. شاعیر ئەگەر تەسلیمی، ئەو قەدەرە ئەزەللیە ببایە، بێگومان، راگەیاندن مەرگی شیعرو لەسەرو هەمووشیانەوە، بەڕەش سەیرکردنی وشەکانی، پێ رادەگەیاندین.

داهێنانو گەورەیی ئەم دەقە، لەنێوان چرکەساتەکانی مەرگو ماڵئاواییو بەخاك بوونی جەستە نیە. بەڵکو، لەساتەوەختەکانی هەموو خۆرئاوابوونێکدا، زەمەنێکی تر چاوەڕوانمان دەکات، ئەمیش داگیرسانی رەنگی خۆرهەڵاتێکی ترە. شاعیر جەستە نابەخشێتە شیعر، شاعیر، لەنێو مەرگو گۆڕستانەکانی تاریکی دا، بۆ مردن، ناپارێتەوە. بەڵکو لەنێو بەراوردێکی بەردەوامی دیالۆگی مانەوەدا.

شیعر، هەمیشە مردووییەت، رەنگەکان زیندو دەکاتەوە. ئاخۆ ئەم چرکە شیعریانە، زادەی چ لەدایك بوونێکن، گەورەیی شیعر

دەیخولقێنی، یان داهێنانو توانای گەورەیی شاعیر، بەبێگومان، هەردووکیان.

بەڵام مخابن، دەمی ئاوابوون.

وەکو زەردەپەڕ، سیحراوی نابم.

ئەوەی مایەی سەرنجە، لای پەشێوی شاعیر، بەهیچ شێوەیەك هێمانەکردنە، یان تەسلیم نەبوونە، بەو قەدەرە میتافیزیکیە، کە هەمووان، دواجار دەگەڕێتەوە.

بۆیە خاك بوونێکی تر، ئەو، لەڕامانە ئێوارانەکەی خۆیەوە، مەرگو ماناکانی مەرگی بەخشیوەتە، شیعر. شیعر، بەچ ئاستو ئاراستەیەکی دەبات. ئەوە شیعرە، نەك زەمەنەکانی بەئاگایی شاعیر. ئەوە ئەندێشەو شەڕە گەرمەکانی خەیاڵە. نەك پاڕانەوە لەخواوەندە بەردینەکان، ئەوەتا نیکۆس کازانتزاکیس لەراپۆرتی بۆگریکۆ دەڵێت.

"خودایە، من کەوانێکم وام لەدەستا

رامکێشە ئەگینا دەرزیم".

بەڵام، پەشێوی شاعیر، پەنا بۆ هیچ، لەپەنجەرەیەك لەو پەنجەرانە نابات‌و. "مخابنیش" لەو چوارچێوەیە، کۆدەکاتەوە. کەڕەنگی دەمی ئاوابوونی ئەو، قەت نابێت بەڕەنگی پڕ لەخۆشەویستی زەردەپەڕ چونکە زەردەپەڕ، هێندە سیحراویە. خەفەت بۆ ئەو سیحرە دەخوات. کە شاعیرە، لەیەکەم، بەڕەنگ بوونی هەموو ماناکاندا، نەیتوانیوە بگاتە. ئەو ئاستەی زیندووبونەوە. رۆمانسیە. کە ئەمەش رێك پێچەوانەی دوا وەسیەتی مارکسیزە کاتێ دەڵێت:

"ئەگەر خواوەند، جارێکی تر تەمەنم پێ ببەخشێ. جلوبەرگی سادە دەپۆشم. لەبەر هەتاودا رادەکشێم، نەك تەنیا جەستەم لەبەر خۆردا هەڵەخەم. بەڵکو رۆحیشم هەر دەخەمە بەرهەتاو".

پەشێوی شاعیر، لەچوارچێوەی ئەم وێنە شیعریە، باڵا بەرزەیەوە، لەبەردەم گفتوگۆیەکی ئەندێشە ئامێزدا – "دەمی ئاوابوونو، سیحراوی نابم"

منێك، سەرسەخترین، زیندوبوونەوەی رەنگەکانە. نیگەرانی خەفەتێکیشە. ئەگەر پێوانەیی هەبێت لەنێوان سیحراوی بوونی زەردەپەڕو + سیحراوی بوونی من – ئەوە رەنگەکانی خۆرئاوابوون، لەگەڵ ئاوابوونی خودی خۆیا، بەراورد ناکات، ئەم پێچەوانەیەش، لەڕەنگی قاوەیی دا، خۆی بەدیدەکات، قاوەیی خۆرئاوایوون، قاوەییەکی زەرد ئامێزە، بەڵام قاوەیی. ئاوابوونی رۆحو جەستە، قاوەیی خاكو خەواڵوبوونی گۆڕستانە – کەواتە ماناکان، لەڕووی بەرجەستەبوونی زەمەنیەوە، یەکیان گەڕانەوەی بەردەوام بوونی هەیە. بەڵام قاوەیی بوونی دووەم. یاخود بەڕەنگ بوونی قاوەیی دووەم، گەڕانەوەیەکە، لەنێوان ماناکانی میتافیزیکداو، ماناکانی تواندەوە لەنێو هەناسەکانی شیعرو شیعریەت بوون دا. خودی پەشێوی لەم هەناسە باڵداریە پڕاوپڕ لەشیعردا، هیچ لەو مانایانە ناگرێتە خۆی، چونکە هێندە لەگەورەیی شیعر رادەمێنێ. یان شیعریەت هێندە باڵانمایە لای ئەو – مەرگ بێجگە لەخۆرئاوابوونێ هیچ مانایەکی تری نیە، جەستە، نازانێت گۆڕستان، لەکوێیە. ئەوەی هەمیشە، بەزێندوویی، بەپەنجەی پیانۆیەکی ئێستاتیکایی خۆیی هەڵدەواسێت – ئەو هەناسە، ئێجگار کورتەی کە لەبۆتەی ئەم وێنە شیعریە، رەنگاورەنگەی پەشێوی شاعیردا، کەهەر جارەی بەشێوازێك لەشێوازەکانی "رەنگ بووندا" پێناسەکانی بەشیعریەت بوونی خۆمان پێ دەڵێتو هیچی ترن.